

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ВИКОНАВСТВА

УДК 78.071.2+78.01/.09

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2025-43-18>

Євгенія Миколаївна Бондар

ORCID: 0000-0002-7655-6684

доктор мистецтвознавства,

професор кафедри хорового диригування

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

eva07bond@gmail.com

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКОЇ ГАЛУЗІ: ШЛЯХИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ

Мета дослідження — висвітлити особливості розвитку сучасного мистецького простору в проекції на виконавську галузь мистецтва. Аналітичний фокус зосереджено на розвитку музичного (зокрема, хорового) та музично-театрального жанрів. *Методологія дослідження* ґрунтується на міждисциплінарному підході, застосуванні універсальних наукових (індуктивно-дедуктивного, компаративного) та спеціальних (аналітично-музикознавчого) методів та підходів. *Наукова новизна* визначається аналітичними узагальненнями наукових робіт, дотичних до тематики статті, та попередніх наукових розвідок автора; висвітлення окремих жанрових особливостей сучасного мистецького простору; виявлення специфіки сучасної виконавської творчості з опорою на власний творчий та науково-аналітичний досвід автора дослідження.

Висновки. Сучасний стан розвитку виконавського мистецтва, з огляду на соціально-політичні, музично-історичні, жанрово-репрезентаційні складові окрім «ситуації невизначеності» з притаманними їй якостями «непевності», демонструє відкритість мистецького простору — важливий потенціал для творчої людини, а саме: можливість

перетворення викликів в поле творчих можливостей, стирання усталених меж та кордонів в процесі об'єднання учасників творчого процесу та творчої пошукової діяльності, сміливість для компіляції особливостей професійної традиції та художніх інсайтів, відкритість до нових форм творчого спілкування. Сучасний мистецький простір постає відкритим багатоскладовим явищем, якому притаманні як усталені академічні, так і експериментальні синтезовані жанрові форми, гармонічна взаємодія яких формуються під впливом контексту професійної традиції, соціально-історичних викликів, індивідуального творчого почерку та специфіки досвіду митця, та визначається творчим потенціалом виконавців – людей, які здійснюють текстову, смислову, емоційно-експресивну та ін. комунікацію між автором та слухачем.

Ключові слова: музичне мистецтво, виконавство, мистецький простір, творчий потенціал митця, жанр, професійна традиція, «ситуація невизначеності», види концертної (сценічної) діяльності, публічна презентація.

Bondar Ievgeniia Mykolaivna, Doctor of Art Studies, Professor at the Department of Choral Conducting of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

Realities and prospects of the development of the performing industry: ways of researching the contemporary art space

The purpose of the study is to highlight the features of the development of the modern artistic space in the projection onto the performing arts. The analytical focus is on the development of musical (in particular, choral) and musical-theatrical genres. **The research methodology** is based on an interdisciplinary approach, the use of universal scientific (inductive-deductive, comparative) and special (analytical-musicological) methods and approaches. **Scientific novelty** is determined by analytical generalizations of scientific works related to the topic of the article and previous scientific research of the author; highlighting individual genre features of the modern artistic space; identifying the specifics of modern performing art based on the author's own creative and scientific-analytical experience.

Conclusions. The current state of development of performing arts, taking into account the socio-political, musical-historical, genre-representational components, in addition to the "situation of uncertainty" with its inherent qualities of "uncertainty", demonstrates the openness of the artistic space – an important potential for a creative person, namely: the possibility of transforming challenges into a field of creative possibilities, erasing established boundaries and borders in the process of uniting participants in the creative process and creative search activity, courage to compile the features of professional tradition and artistic insights, openness to new forms of creative communication. The modern artistic space appears as an open multi-component phenomenon, which is characterized by both established academic and experimental synthesized genre forms, the harmonious interaction of which is formed under the influence of the context of professional tradition, socio-historical challenges, individual creative style and the specifics of the artist's experience, and is determined by

the creative potential of performers – people who carry out textual, semantic, emotional-expressive, etc. communication between the author and the listener.

Key words: *musical art, performance, artistic space, creative potential of the artist, genre, professional tradition, “situation of uncertainty”, types of concert (stage) activity, public presentation.*

Актуальність теми. В дослідженні мистецьких явищ та процесів найбільш складними для аналізу постає сучасний досліднику період, оскільки «су-час-не» (відповідне до «часу»; те, що «разом з часом») проявляється не лише в об'єктивній реальності, але і безпосередньо в суб'єктивному життєвому полі дослідника, чи дотичне до нього, іншими словами – існує тут і зараз і, має безпосередню емоційну реакцію з урахуванням всього подієвого поля конкретного історичного моменту. Саме в цьому і полягає найбільший інтерес і найбільша складність для науковця: по-перше, в історичному контексті ще немає впевненого уявлення про те, що обране для аналізу сучасне явище є дійсно тенденцією чи виявиться творчо-емоційним хвилинним проявом. По-друге, все, що знаходиться в єдиному з дослідником часовому просторі важко підлягає як детальному, так і панорамному огляду саме через «близкість» подій. Але вищеперераховані обставини підкреслюють актуальність роботи.

Дійсно, сучасна нам виконавська творчість отримала раніше не можливий діапазон. Як магістральні назвемо наступні:

1) максимальне поле для втілення професійної традиції (в жанровій сфері – від системної справи до проєктної діяльності; у виконавсько-стильовому ракурсі від виконавця одного стилю музики до універсальних можливостей; у формах роботи – від сталих жанрових видів до неймовірних поєднань і колаборацій);

2) широкий простір для творчого експерименту та виконавської евристики із тяжінням до явищ художньо-стильового синтезу, підкресленого значення імпровізаційності, тощо.

Разом з тим, саме цей творчий діапазон сформував необхідність осмислення тих явищ, що вже мають місце, мають перспективи розвитку, нового осмислення постаті митця в сучасних реаліях. Крім того, для сучасного митця та музикознавця важливими постають такі якості як: бути обізнаним як в традиції, так

і в сучасних тенденціях; вміти аналізувати та порівнювати; бути професійно оснащеним в академічній традиції, але разом з тим сміливо-креативним та прогностичними.

Мета дослідження – висвітлити особливості розвитку сучасного мистецького простору в проекції на виконавську галузь мистецтва. Аналітичний фокус зосереджено на розвитку музичного (зокрема, хорового) та музично-театрального жанрів. **Методологія дослідження** ґрунтується на міждисциплінарному підході, застосуванні універсальних наукових (індуктивно-дедуктивного, компаративного) та спеціальних (аналітично-музикознавчого) методів та підходів. **Наукова новизна** визначається аналітичними узагальненнями наукових робіт, дотичних до тематики статті, та попередніх наукових розвідок автора; висвітлення окремих жанрових особливостей сучасного мистецького простору; виявлення специфіки сучасної виконавської творчості з опорою на власний творчий та науково-аналітичний досвід автора дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сутнісною специфічною рисою виконавського мистецтва (в музиці, театрі, балеті) є інтерпретація тексту твору, яка ставить перед виконавцем складні завдання – декодування тексту, тлумачення «авторського слова», формування власного образно-емоційного ставлення та внутрішнього еталону звучання, презентацію художнього образу твору. Варто зауважити, що достатньо велика кількість досліджень присвячена питанням інтерпретації, виконавської стратегії і т. ін. І ця тема ніколи не буде завершена остаточно, оскільки вона пов'язана із процесуальною складовою. Разом з тим, узагальнюючи окремі тенденції, та з опорою на наші попередні дослідження [1; 2], можемо підкреслити, що динамічні види мистецтва демонструють:

– вектор на ущільнення традиції або перебування в традиції, що навіть з боку загальної психології створює відчуття певної сталості та впевненості;

– вектор на занурення в аутентичність або іншою мовою та користуючись термінологією Т.Чередниченко – вихід в стан «пам'ять про пам'ять» або в «календар вчорашнього вчора»;

– вектор рефлексуючий, тобто спрямований на емоційне відображення масового та /або особистісного відчуття сьогодення, що іноді, як показує історичний контекст, так і залишиться в календарі «сьогоднішнього сьогодні», як образно-інтонаційне відбиття в дзеркалі епохи, хоча можливо і вийде в категорію інтонаційного символу певного часу, але знов таки, з такої близької відстані, ми ще не можемо про це впевнено сказати;

– вектор пошуковий, експериментальний, який як для науковця так і для практика особливо цікавий тим, що спрямований в можливе «завтра». На наш особистісний погляд з позиції українських реалій, це також своєрідна подорож із рисами втечі в красу, в майбутнє, яке всім і завжди вбачається прекрасним, а інакше людина й не може жити і мріяти. Але повернемося до наукового викладу.

Отже, ми вказали, що сьогодні одночасно існує традиція, рефлексія, «провисання в минуле», «стрибки в майбутнє». Але виникає питання: що ж тоді являє собою явище сучасного мистецького простору? – Це питання риторичне і може розглядатись за різними критеріями.

Якщо ми звернемося до композиторської творчості, то можна побачити, що, композитори, які шукали лише «майбутнє» – часто знаходили натхнення в «минулому» (наприклад візьмемо творчий шлях А. Шенберга і згадаємо, що твори 49–50 років минулого століття – то псалми та незавершена опера «Моїсей та Аарон»); ті хто звертались до «минулого», до старовинних технік, стилів та образів – часто робили відкриття спрямовані в «майбутнє» (до прикладу загадаємо твори Арво Пярта або Валентина Сильвестрова). І саме виконання, як «точка зборки», тримає і твори, і виконавців, і слухачів, і власне тих, хто здійснює спроби аналізувати сучасний мистецький простір в теперішньому часі, не дозволяючи «зісковзувати» ані у «вчора» ані в «завтра».

Досліджуючи особливості сучасного виконавства, ми наголошували, що на нашу думку, якщо остання третина ХХ століття в мистецтві відкрила всі шлюзи і пройшла під умовним девізом «здивуй мене!», то перші два десятиліття ХХІ століття,

увімкнуло новий важіль – «зацікав мене!», а для сміливих ще й – «залучи мене!» [1]. Сьогодні все це працює, але в умовах сучасної України можна додати ще два: «пам’ятай мене» і «відволічи мене» або інакше – «дай розраду». Унікальним є те, що саме у виконавській діяльності всі ці прояви існують в одночасі і лише від самого митця залежить обрана стратегія. Саме творчий потенціал митця, як прояв сукупності його унікальних здібностей, особливостей мислення, внутрішніх ресурсів та мотивів, досвіду, гнучкість думки та креативність, що забезпечують здатність створювати нові, оригінальні духовні та матеріальні цінності, постає вирішальним в майже необмеженому діапазоні сучасного мистецького простору.

Досліджуючи феномен хорового диригента в сучасному мистецькому просторі [1], ми наполягали на тому, що одним із засадничих постає соціально-політичний, емоційно-інтелектуальний, психологічний вимір реальності, в якій знаходиться митець. Важливим постав термін з галузі психології та менеджменту – «ситуація невизначеності» як відправна категорія в розумінні сучасного мистецького простору (в Україні зокрема).

Дозволимо собі нагадати окремі позиції. Так, можна прийняти наступне визначення цього явища і поняття з галузі психології: «професійна діяльність /... що/ є не тільки засобом існування, а й домінуючою сферою розвитку і самореалізації особистості, здатної ефективно діяти в сучасних умовах. А сучасний світ сьогодні можна охарактеризувати як достатньо некерований, недетермінований, непередбачуваний та невизначений, і здійснення будь-якої творчої професійної діяльності пов’язане як із зовнішньою невизначеністю (соціальні, політичні, економічні проблеми суспільства), так і з внутрішньою (пошук сенсу діяльності, знаходження чітких, визначених критеріїв діяльності)» [6]. Також важливим постає уточнення з боку менеджменту, де ситуація невизначеності характеризується тим, що традиційна послідовність дій може зумовити не певний, але будь-який результат із певної множини варіантів, а ймовірність впливу випадкових факторів невідома [7].

За теорією інформації відомо, що «невизначеність», «непевність» є найбільш інформативною¹, бо розширює коло потенційних можливостей, смислів і значень, а отже саме вона постає джерелом творчості, відкриттів і винаходів нового, невідомого і оригінального. І саме в ситуації невизначеності стає можливим такий широкий діапазон вияву творчого потенціалу митця. Підтримку цієї думки знаходимо і в інших дослідженнях, де підкреслюється, що в культурі існують спеціальні механізми збільшення невизначеності, метою чого є підвищення творчого потенціалу митців [5].

Важливим нам видається також наступне твердження, що творчий потенціал митця, його активність «регулюється мірою співвіднесення довіри до себе та оточуючого світу, соціального і предметного». Іншою мовою важливим аспектом постає той процес, коли митець – диригент, інструменталіст, вокаліст, актор, танцюрист і т.д. – «авансує» собі довіру для продовження творчої діяльності у наперед невизначеній ситуації. Ця якість у психологічній науці позначається як «толерантність до ситуації невизначеності»², вияв творчої волі, у якій відображається «ціннісне ставлення до власної творчості» [4].

Все перелічене, на наш погляд, досить повно характеризує те, що відбувається в сучасному мистецькому просторі. Тут найбільшу «ситуацію невизначеності» як для композитора, так і для виконавця і для слухача – склало суспільно-соціальне поле,

¹ за В. Брюшинкіним (послідовником логічної теорії інформації Р. Карнапа та І. Бар-Хіллела), чим більше відповідає повідомлення уявленню, що ми маємо про предмет (почуття, емоції, стан), тим меншою є його інформативність.

² Ситуація невизначеності і типи ставлення до неї були предметом наукового дослідження вченого-психолога П. Лушина та його учнів та послідовників А. Гусева та С. Хілько [3; 6; 7]. Зокрема, пропонувався розподіл:

- «пасивний» тип ставлення – люди, які страждають від невизначеності;
- «активний» або «регламентуючий» тип ставлення – ті, хто вступає в боротьбу з нею, привносячи в своє життя максимум визначеності, регламентації в рамках існуючих схем і стандартів;
- «утилітарний» тип ставлення, який у загальнопсихологічних термінах може бути позначений як «толерантний до невизначеності» – ті, хто приймають невизначеність як неминучість, адаптуються, використовують її переваги.

пов'язане із військової агресією проти України, адже митці зіткнулись з неможливістю планувати діяльність, розуміти кількісний та якісний склад виконавців на певний час виступу чи проекту і т.п.; і це спровокувало відкритість до будь-яких кроків і взаємодій. І більш того, як система захисту від знищення та загибелі спрацювало вражаюче підвищення кількості концертів, проектів, колаборацій тощо.

Ситуація невизначеності, передбачає, що в момент вибору – в нашому випадку творчого вибору – неможливо зрозуміти, який варіант буде більш результативним, або вдалим, або, мовою мистецтва, більш вражаючим та художньо переконуючим, що більше зацікавить публіку. Вдалим буде традиційний сольний концерт, а може квартирник? Чи вартує залучати відео-ряд? До хорового концерту чи вартує залучати хореографію? Чи може в опері бути цікавим інструментом інсталяція? Для просунення концерту треба зробити віртуальний проєкт чи кліп чи достатньо буде короткого reels? Робити афіші чи продавати через медійну рекламу чи знов таки через соцмережі? Чи все разом? І цей ряд можна продовжувати достатньо довго.

Але всевищеперелічене є стійкою ознакою зростання і розвитку, адже спонукає людину шукати вихід в нових неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, сприймаючи їх як такі, що кидають виклик, вимагають пошуку нового ресурсу, шляхів розвитку, зумовлюють становлення нових якісних критеріїв. Підтвердження всіх цих тез знайдемо, якщо спробуємо проаналізувати практичну діяльність наших виконавців, наших творчих колективів, театрів, зокрема в Україні, останнього періоду.

До провідних сучасних тенденцій у виконавській сфері будь-якого динамічного виду мистецтва вартує додати:

а) тяжіння до пошуку нових сенсів, нових виконавських версій у прочитанні будь-яких жанрів;

б) розширення функцій від вузько-профільного спеціаліста (актора, співака, хориста, танцюриста, циркового артиста і т.д.) до практично універсального учасника сценічного дійства; підкреслення ролі виконавця як впевненого співавтора художнього тексту твору;

в) «гру з жанром» (наприклад: високоякісне вокально-хорове відтворення-імітація оркестрової музики) та «гру зі стилем» або «гру в стиль», де виступ колективу демонструє володіння стилістичними тонкощами музики різних напрямків, діалог співацьких шкіл та вокальних манер тощо; а якщо ми говоримо про театр, то варто згадати хорові опери, опери-балети і т. д.

г) якщо говоримо про хор – то це максимально розширення виконавського діапазону (зокрема, див. докладно [2]). До прикладу можна назвати найбільш популярний сьогодні хор «Гомін» (керівник Вадим Яценко), де в репертуарній афіші терміном на один місяць означено Реквієм Моцарта, програма з партесних концертів, та програма естрадно-джазових обробок ретро пісень «Цей хор!».

Останній період продиктував нові, так скажемо, «умови гри» і митці, здебільшого, відгукнулись розширенням своєї творчої палітри. Іншою мовою, глибокі професійні знання стають фундаментом розвитку творчої діяльності в ситуації невизначеності за умови прийняття, а не заперечення нової творчої реальності чи нового мистецького запиту. Тому сьогодні можна ставати або на шлях експерта в певній галузі і занурюватись, наприклад в старовинну музику, або тяжіти до того, щоб стати універсальним фахівцем. В будь якому випадку – це здатність до публічної презентації та існування в публічному просторі.

Тож, оскільки все є взаємопов'язаним, то і жанрова сфера сценічних (концертних) виступів також отримала свої відкриття. Вагомими стали нові види концертної діяльності або іншою мовою – публічної презентації. Окрім традиційних концертів, опери, балету та їх синтез-варіантів, та вже відомих нам ще з кінця ХХ століття: іронічний детектив, романтична комедія, музична драма, і т.ін. сьогодні автори, режисери, медійники пропонують нові жанрові номінації:

- віртуальний хоровий, сольний або ансамблевий проєкт;
- записи відео-концертів – через монтаж окремих відео-записів (див. зокрема на сторінці ОНМА імені А.В. Нежданової в youtube);

– трансляції онлайн-концертів – часто в соціальних мережах ми можемо побачити афіші і оголошення, які запрошують нас приєднатися до перегляду прямої трансляції чи прем'єри;

– концерт-стендап;

– біографічний мюзикл «Червона рута» та мюзикл на який не вистачило ресурсів «Чума» пропонує Національний академічний драматичний театр ім. М.Заньковецької;

– балет-біографія на музику Шуберта про життя Д. Українки «Леся» можна подивитись в Києві у виконанні «неокласичної трупи», як себе назвали виконавці;

– вистава в стилі monkey «Джалапіта» – тогорічна прем'єра Одеського театру юного глядача;

– +size мюзикл «Худну з понеділка» пропонує Львівський драматичний театр Л. Українки;

– симфонічний гік-оркестр та хор «Євшан» у Львові запрошують на музичне шоу «Eric Gaming Music» за музикою з найвідоміших комп'ютерних ігр;

– в Києві в афішах на травень 2025 року театральної зали Центра культури і мистецтв НАУ значився танцювальний спектакль в жанрі стрип за мотивами роману П. Мирного «Повія», а в Жовтневому палаці знаходимо танцювальний спектакль 18+ «Гра»; жанр небелиця-небувалиця на 2 дії – це «Конотопська відьма» (у постановці В. Шевченка);

– фешн-драму «Метод 46», виставу-променад «Спіймати Кайдаша», апокаліптичну комедію 18+ «Зомбі» пропонує до перегляду Дикий театр. (Київ).

Висновки. Сучасний стан розвитку виконавського мистецтва, з огляду на соціально-політичні, музично-історичні, жанрово-репрезентаційні складові окрім «ситуації невизначеності» з притаманними їй якостями «непевності», демонструє відкритість мистецького простору – важливий потенціал для творчої людини, а саме: можливість перетворення викликів в поле творчих можливостей, стирання усталених меж та кордонів в процесі об'єднання учасників творчого процесу та творчої пошукової діяльності, сміливість для

компіляції особливостей професійної традиції та художніх інсайтів, відкритість до нових форм творчого спілкування.

Сучасний мистецький простір постає відкритим багатоскладовим явищем, якому притаманні як усталені академічні, так і експериментальні синтезовані жанрові форми, гармонічна взаємодія яких формуються під впливом контексту професійної традиції, соціально-історичних викликів, індивідуального творчого почерку та специфіки досвіду митця, та визначається творчим потенціалом виконавців – людей, які здійснюють текстову, смислову, емоційно-експресивну та ін. комунікацію між автором та слухачем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар, Є. М. (2024). Хоровий диригент в сучасному мистецькому просторі: між професійною традицією та художніми інсайтами. *Vocal and choral art and education: historical research, performance concepts, modern trends: Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing. С. 72–89.
2. Бондар, Є. М. (2019). Художньо-стильовий синтез як феномен сучасної хорової творчості : монографія. Одеса : Астропринт. 388 с.
3. Гусєв, А. І. (2009). Толерантність до невизначеності як чинник розвитку ідентичності особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ. 233 с.
4. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
5. Перегончук, Н. В. (2016). Ситуація невизначеності перехідного періоду розвитку суспільства як психологічна умова формування професійної компетентності майбутнього психолога. *Scientific Journal «ScienceRise»*. № 3/1 (20). С. 41–44.
6. Хілько, С. О. (2015). Сутність і типи ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v1/i45/27.pdf> (дата звернення: 16.09.2025).
7. Lushyn, P., & Borrelli, S. (2003). Rediscovery of EMDR: In search of a rationale. *The EMDR Practitioner*. 2003. Retrieved from <http://www.emdr-practitioner.net> (accessed: 27.12.2008).

REFERENCES

1. Bondar, Ie. (2024). The choral conductor in the modern artistic space: between professional tradition and artistic insights. In *Vocal and choral art and education: historical research, performance concepts, modern trends: Scientific monograph* (pp. 72–89). Riga, Latvia: Baltija Publishing.
2. Bondar, Ie. (2019). *Artistic and stylistic synthesis as a phenomenon of contemporary choral creativity: Monograph*. Odesa: Astroprint.
3. Husiev, A. (2009). *Tolerance to uncertainty as a factor in the development of personality identity* (Candidate of Psychological Sciences dissertation, specialty 19.00.07). Kyiv.
4. Molyako, V., & Muzyka, O. (Eds.). (2006). *Abilities, creativity, giftedness: Theory, methodology, research results*. Zhytomyr: Ruta.
5. Perehonchuk, N. (2016). The situation of uncertainty of the transitional period of society development as a psychological condition for the formation of professional competence of a future psychologist. *Scientific Journal "ScienceRise"*, 3/1(20), 41–44.
6. Khilko, S. (2015). *The essence and types of uncertainty situations in the professional activity of psychologists*. Retrieved from <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v1/i45/27.pdf> (accessed: September 16, 2025).
7. Lushyn, P., & Borrelli, S. (2003). *Rediscovery of EMDR: In search of a rationale. The EMDR Practitioner*. Retrieved from <http://www.emdr-practitioner.net> (accessed: December 27, 2008).